

ייכתב עוונתי

מים ראשונים: כבר הקדשנו את הדף יען לא האמנתם בי לחטא מי מריבה של משה ואהרן. הפעם נתמקד בבקשתו של משה שחטא זה ייכתב לדורות ולא יחופה.

יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם: (במדבר כ יב).¹

במדבר רבה יט יא – הודיעו על מה אני לוקה

"לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ"² – משל למה הדבר דומה: לשתי נשים שלוקות בבית דין. אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית.³ אמרה להם אותה שאכלה פגי שביעית: בבקשה מכם, הודיעו לבריות על מה אני לוקה שלא יאמרו אף אני קלקלתי. הביאו פגי שביעית ותלו עליה והכריזו ואמרו: זו קלקלה ולקתה וזו אכלה פגי שביעית ולקתה. אף כך אמר משה: ריבוני, הרי גזרת עלי למות במדבר עם הדור הזה שהכעיסוך שנאמר: "כמה ימרוהו במדבר ועיבוהו בישימון" (תהילים עח) ועכשיו יאמרו לדורות שאני כמותם!⁴ ייכתב עלי על מה נענשתי! לפיכך כתוב: "יען לא האמנתם בי".⁵

אור החיים פרק כ פסוק ח – פירושים רבים לחטאו של משה

פרשה זו רבו עליה כל מפרשי המקרא ותרתי בה לאור באור החיים⁶ ... וראיתי שנאמרו עשרה דברים בענין בדברי מפרשי התורה ... רש"י ז"ל פירש ששגגת משה היתה כי ה' אמר אליהם: דברו, והוא הכה. ... הרמב"ם פירש כי הקפיד ה' עליו על אשר נתרגז על העדה ... הר"י אלבו בספר העיקרים ישב שהקפדה ה' היתה על שלא נתעוררו משה ואהרן מעצמן להוציא מים והיו מרעידים שזה יורה מיעוט הביטחון ... הנה כל העשרה דרכים אינם מוציאים אותנו ידי חובת האמת ... ואני טוען על השאר ... שההקפדה היתה על שכינה לעצמו המעשה ואמר "נוציא"⁷...

¹ ראו פירוש רש"י לפסוק זה ש"לכן" הוא לשון שבועה. וכן הוא בדברים רבה יא י וכך פירש גם חזקוני.

² המדרש לומד את הפשט בפסוק באופן אחר מרש"י וסיעתו. "לכן לא תביאו" היא הצהרה שאומרת: חטא זה – "יען לא האמנתם בי" – הוא ורק הוא הסיבה שבגללה לא תביאו ולא תבואו לארץ הנכספת (דרשה דומה נראה בהמשך על הפסוק "כאשר מריתם את פני"). קריאה זו היא הבסיס למדרש שבהמשך. וכבר הראינו פעמים רבות שהמדרש מגלה גם פנים חשובות בפשט הפסוקים ויש בו לעתים מרכיב פרשני/פשטני חשוב של "הבנת הנקרא". דרש ופשט אינם בהכרח תמיד שיטות מנוגדות.

³ קלקלה – זנתה. ולעניני פגי שביעית, אמנם מצווה לאכול פירות שביעית. אבל אסור להפסיד פירות שביעית וכיון שאכלה אותם בעודם בוסר כאילו הפסידה והשחיתה אותם. ראו מסכת שביעית פרק ד משנה ז וכן פרק ב משנה ה. וראו שטיינזלץ יומא פו ע"ב בעיונים.

⁴ משה מבקש להפריד בינו ובין דור המדבר. "במבחן התוצאה" שניהם שווים, שהרי שניהם לא זכו להיכנס לארץ. אבל דווקא משום כך חשוב להראות שבמהות החטא יש הבדל. דור המדבר שחטא בחטא המרגלים, הוא האשה שקלקלה. משה שחטא בחטא מי מריבה, הוא האשה שאכלה פגי שביעית. בעיני משה (בעיני הדרשן), חטא המרגלים שהוא "בכיה לדורות" (תענית כט ע"א) חמור מחטא אי האמנה של מי מריבה. האמנם? בהשוואה עם חטא אחר, חטא המתאוננים, נראה שדווקא חטא מי מריבה חמור יותר משום שהיה בפומבי. ראו במדבר רבה יט י: "יען לא האמנתם בי - וכי לא אמר משה דבר קשה מזה שאמר: הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם? אף שם אין אמנה והיא גדולה מזו, מפני מה לא גזר עליו שם? למה הדבר דומה? למלך שהיה לו אוהב והיה מגיס בינו לבין המלך בדברים קשים ולא הקפיד המלך עליו. לימים עמד והגיס במעמד הלגינות, גזר עליו מיתה. אף כך אמר לו הקב"ה למשה: הראשונה שעשית - ביני לבינך. עכשיו - כנגד הרבים, אי אפשר! שנאמר: להקדישני לעיני בני ישראל". נכון, יאמר הדרשן בשם משה, החטא היה בפומביות, אז בבקשה עד הסוף. תודיע לכולם ולדורות שלא נכחו שם, מה בדיוק חטאתי. עניין הפומביות של חטא משה חשוב גם להמשך הוויכוח בין שיטת משה לשיטת דוד, ייכתב או אל ייכתב עוונתי. ועל משה ודור המדבר נראה עוד בסוף הדף.

⁵ יש כאן אירוניה ברורה של המקרא על משה: "יען לא האמנתם בי" כנגד "והם לא יאמינו בי" שבתחילת שליחותו של משה בפרשת שמות (פרק ד פסוק א). יש כאן סגירת מעגל קשה וכואבת. האם גם לזה התכוון משה באומרו: "ייכתב עלי על מה נענשתי"? אפשר שכן. הכל בא, יאמר משה, מהשליחות ומהתפקיד הציבורי שכלל לא רציתי אותו. הרי כידוע התנגדתי לכל השליחות ולא רציתי בה עד שהקב"ה כעס עלי ולמעשה כפה אותה עלי (ראו פרק ד בשמות ובפרט פסוק יד, שמות רבה ג יב). באופן זה אפשר לשלב כאן גם את הפסוק בדברים א לז: "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם" שבו לכאורה משה חוזר בו מקבלת האחריות של "ייכתב עוונתי". (ראו רמב"ן על הפסוק וכן רלב"ג יהושע ד כ). – בגללכם, אומר משה, ובגלל כל השליחות שלא רציתי בה מלכתחילה, חטאתי במי מריבה. והיא הנותנת, את החטא הזה אני מבקש לפרסם. אלה פגי השביעית שלי (על פג – בוסר – בהקשר עם דיבור, ראו בראשית רבה מט ט: "אברהם אמר בישולה, איוב אמר פגה").

⁶ שימו לב לביטויים המליציים והשנוניים שבמשפט פתיחה זה. במספר מקומות בפירושו משלב אור החיים את הביטוי "אור החיים".

⁷ "ייכתב על מה נענשתי" – בקש משה. אלא שדווקא בחטא מי מריבה אין הדברים פשוטים כל כך. לא רק פרשני המקרא הרבו לדון בחטאו של משה – ראו פירוש שד"ל: "המפרשים העמיסו עליו שלושה עשר חטאים ויותר", גם המקרא עצמו שנה ושילש וריבע

יומא דף פו עמוד ב – חטא מפורסם ופירוט החטא, בין דוד למשה

אמר רב יהודה: רב רמי,⁸ כתיב: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהלים לב א) וכתוב: "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי כח ג)! לא קשיא: הא בחטא מפורסם, הא - בחטא שאינו מפורסם.⁹ רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן: כאן - בעבירות שבין אדם לחברו, כאן - בעבירות שבין אדם למקום.¹⁰

תנו רבנן: וצריך לפרוט את החטא, שנאמר: "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב", דברי רבי יהודה בן בבא. רבי עקיבא אומר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה".¹¹ ... שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל, משה ודוד. משה אמר: יכתב סורחני, שנאמר: "יען לא האמנתם בי להקדישני". דוד אמר: אל יכתב סורחני, שנאמר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה". משל דמשה ודוד למה הדבר דומה? לשתי נשים שלקו בבית דין, אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית. אמרה להן אותה שאכלה פגי שביעית: בבקשה מכס, הודיעו על מה היא לוקה,¹² שלא יאמרו על מה שזו לוקה זו לוקה. הביאו פגי שביעית ותלו בצווארה, והיו מכריזין לפניו ואומרים: על עסקי שביעית היא לוקה.¹³

ספרי במדבר פסקא קלז – לא היה בהם אלא זה

שני פרנסים עמדו לישראל אחד אמר אל יכתב סורחני ואחד אמר יכתב סורחני. דוד אמר אל יכתב סורחני ... משה אמר יכתב סורחני ... משל למה הדבר דומה? לשתי נשים שהיו לוקות בבית דין, אחת לוקה על שקלקלה ואחת לוקה על שגנבה פגי שביעית. זו שגנבה פגי שביעית. זו שגנבה פגי שביעית אומרת: בבקשה מכס הודיעו סורחני שלא יהיו העומדים סבורים לומר כשם שזו קלקלה אף זו קלקלה. תלו לה הפגים בצווארה והיה הכרוז מכריז לפניו על הפגים זו לוקה וכי.¹⁴

חטא זה בלשונות הרבה. כאן "לא האמנתם בי", ובהמשך פרשתנו במיתת אהרון: "על אשר מריתם את פי" (במדבר כ כד), ובפרשת פנחס כאשר משה מצטווה להתכונן למיתתו: "כאשר מריתם פי" (במדבר כז יד). וחמור מכולם בסוף פרשת האזינו: "על אשר מעלתם בי ... על אשר לא קדשתם" (דברים לב נא). וסיכום זאת המדרש בילקוט שמעוני בפרשתנו רמז תשסד: "ארבע חטאות כתובין כאן, לא האמנתם, לא קדשתם, מעלתם, מריתם". משמע, החטא לא נגמר ב"לא האמנתם". יש גם מעילה ומריה. ראו שוב דברינו יען לא האמנתם בי בפרשה זו. תיאור החטא בריבוי לשונות ואזכורו במספר מקומות, והפירושים הרבים שנאמרו עליו, מכהים לכאורה את בקשתו של משה: "יכתב עלי על מה נענשת". "מריתם" של משה עומד מול "כמה ימרוהו" של בני ישראל (ראו המדרש הראשון). שניהם המרו ומשה אינו שונה מדור המדבר. דיון סבוך זה בחטאו של משה אכן מעורר שאלות חמורות לגבי בקשתו של משה "יכתב סורחני", אבל מעצים את תוקפה המוסרי. כאילו משה אומר לכל הדרשנים והפרשנים: כמה פירושים שלא תפרשו - "יכתב עוונתי". יכתב, יתפרש ויידרש סורחני במי מריבה, על ידכם, ככל שתמצאו. אין לי מה להסתיר.

⁸ רב (בן הפלוגתא של שמואל) משליך מפסוק אחד לשני. מציג סתירה, לכאורה, בין שני פסוקים.
⁹ ראו מפרשי הגמרא רש"י ושטיינזלץ שם. חטא מפורסם הוא חטא שכבר נודע ברבים ואז מוטב לאדם שיודה עליו בפומבי. חטא שאינו מפורסם, מוטב שיתודה בינו לבין עצמו ולא יעשה פומבי לחטאיו.

¹⁰ הנושא אם לפרסם את החטא או לא נדון בגמרא לאור שני פסוקים סותרים שיש בכתובים: פסוק בתהלים ממנו משמע שלא טוב לפרסם חטאים ופסוק במשלי ממנו משמע שטוב לפרסם ומי שמנסה להסתיר, לא יצליח. וברמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ה סוכמו הדברים הלכה: "ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו ... וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה ... שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח. במה דברים אמורים, בעבירות שבין אדם לחברו אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם, אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ... וטובה היא לו שלא נתגלה עונו שנאמר: אשרי נשוי פשע כסוי חטאה". לכאורה, חטא מי מריבה הוא בין אדם למקום ולא היה סיבה למשה להצהיר "יכתב עוונתי". (המקרה היחיד שמפרסמים חטא שבין אדם למקום הוא "החנפים". ראו בגמרא יומא שם וראו גם רמב"ם הלכות דעות ו ח). או שמה כבר נתפרסם החטא שהרי כל ישראל נכחו שם ולכן מוטב שייכתב לדורות בצורה ברורה. על נושא גילוי החטא או כיסויו כבר זכינו להרחיב ביום הכיפורים. מה שחשוב לנו כאן הוא להציג את שיטת משה.

¹¹ כאן עוברת הגמרא למקור תנאי שדן בפירוט החטא (שיש להבחין בינו ובין פרסום החטא). רבי עקיבא סבור שלא לפרט, ונעדר באתו פסוק שממנו לומדים שלא לפרסם (אם לא מפרסמים, גם אין מה לפרט). רבי יהודה סבור שצריך לפרט את החטא (נוסף לפרסומו הכללי), אך מעניין שהמקור שלו הוא משה שמפרט את חטא העגל שהעם עשה, וזה גם לכאורה חטא בין אדם למקום.

¹² על מה אני לוקה, דיבור בגוף שלישי של המדבר על עצמו.

¹³ מהדיון ההלכתי מגיעה הגמרא למשל של שתי הנשים. יש כאן, לכאורה, חזרה על המשל שכבר ראינו במדרש במדבר רבה בו פתחנו (סביר שהגמרא ביומא קדמה למדרש במדבר רבה), אבל בהארה שונה בתכלית. במדרש במדבר רבה הנמשל של האשה שקלקלה הוא דור המדבר, ושל האשה שאכלה פגי שביעית הוא משה. מה הנמשל כאן? האשה שקלקלה זה דוד שחטא באשת איש. האם הדרשן אכן התכוון למשל כפול ודו-צדדי? משה – האשה שאכלה פגי שביעית, דוד – האשה שקלקלה, או שהוא מתייחס רק לצד של משה? "משל דמשה ודוד" אומר המדרש בפתחה. אבל ההכרזה כאן היא רק על האשה שאכלה פגי שביעית בעוד שבמדרש במדבר רבה ההכרזה היא על שתי הנשים! אמנם גם שם האשה שאכלה פגי שביעית היא שמבקשת שיכריזו עליה, אבל נראה שההחלטה על ההכרזה היא של בית הדין ללא משוא פנים (האמנם מקובל להכריז או להודיע בפומבי על מה נענש מי שיצא חייב בבית דין?). אבל גם בלי ההכרזה, במסווה של "אל יכתב סורחני", נכתב סירחוני של דוד במדרש זה באופן הבוטה ביותר. הוא גם האשה שקלקלה וגם מנסה להסתיר קלקול זה. אם למישהו יש קריאה שונה של מדרש זה, אנא יאיר את עינינו ותבוא עלינו ברכה.

¹⁴ חלק זה של מדרש ספרי (בפרשת פנחס על הפסוק "כאשר מריתם פי") הוא מקבילה די מדויקת של הגמרא ביומא הנ"ל. הסדר הנכון הוא הפוך ממה שהבאנו: מדרש ספרי, הגמרא ביומא, במדבר רבה. אי לכך, מדרש במדבר רבה שמן הסתם עמדו לפניו שני מקורות קדומים אלה, הוא שמשנה ומרחיב את ההכרזה על שתי הנשים. אבל שם כאמור, האשה שקלקלה הוא דור המדבר.

ר' אלעזר המודעי אומר: בוא וראה כמה צדיקים חביבים לפני הקב"ה. שבכל מקום שמזכיר מיתתם שם מזכיר סורחונם. וכל כך למה? כדי שלא יהיה להם פתחון פה לבאי עולם לומר: מעשים מקולקלים היו בהם בסתר לפיכך מתו. כך, בארבעה מקומות מזכיר מיתתן של בני אהרן, ובכל מקום שהוא מזכיר מיתתן - שם מזכיר סירחונם. להודיעך, שלא היתה בהם אלא זו בלבד.¹⁵

בראשית רבה פרשה פז סימן ו – המקרא לא מכסה

מטרונה שאלה את ר' יוסי, אמרה לו: אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה היה עומד בכל חומו והיה עושה הדבר הזה? הוציא לפניו ספר בראשית והתחיל קורא לפניו מעשה ראובן ובלהה, מעשה יהודה ותמר. אמר לה: מה אם אלו שהם גדולים וברשות אביהן לא כיסה עליהם הכתוב, זה שהוא קטן וברשות עצמו על אחת כמה וכמה.¹⁶

ספרי דברים פסקא כו – הקב"ה כותב את העבירה

שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ודוד מלך ישראל. משה אמר לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, עבירה שעברתי תיכתב אחרי. שלא יהיו הבריות אומרים דומה שזייף משה בתורה או שאמר דבר שלא נצטווה.¹⁷ משל למלך שגזר ואמר כל מי שאוכל פגי שביעית יהיו מחזרים אתו בקנפון.¹⁸ הלכה אשה אחת בת טובים לקטה ואכלה פגי שביעית והיו מחזרים אותה בקנפון. אמרה לו: בבקשה ממך אדוני המלך, הודיע סרחוני שלא יהו בני המדינה אומרים דומה שנמצא בה דבר ניאוף או שנמצא בה דבר כשפים. הם רואים פגים תלויים בצוארי ויודעים שבשבילם אני מחזרת. כך אמר משה לפני המקום: עבירה שעברתי, תיכתב אחרי. אמר לו הקב"ה: הריני כותבך שלא היתה אלא על המים שנאמר: "כאשר מריתם פי" (במדבר כז יד).¹⁹ רבי שמעון אומר: משל למלך שהיה מהלך בדרך ובנו עמו בקרוכין שלו.²⁰ הגיע למקום צר נהפכה קרוכין שלו על בנו, ניסמת עינו, נקטעה ידו, נשברה רגלו.²¹ כשהיה המלך מגיע לאותו מקום אומר: כאן ניזק בני, כאן נסמת עינו, כאן נקטעה ידו, כאן נשברה רגלו.²² אף כך המקום מזכיר שלש פעמים: מי מריבה, מי מריבה, מי מריבה.²³

¹⁵ הנוסף החדש שמוסיף מדרש ספרי למה שראינו עד כאן, הוא שהתורה והמקרא כולו אינם מכסים על חטאים, בפרט של האישים המפורסמים והצדיקים, לטובתם ולטובת הכלל. בזכות משה שאמר "יכתב סורחוני" זכו גם בני אהרן, נדב ואביהוא, ויזכה כל אדם שירצה להיות צדיק אמיתי שייכתב לדורות על מה חטא, שהרי "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז כ). צדיק אמיתי הוא בארץ ולא בשמים. ומשום שהוא בארץ הוא גם חוטא לפעמים. ומה יעשה כשיחטא? יתודה, גם בפומבי אם צריך ולא יכסה על פשעיו ויתן פתח לתשובה לאחרים. ראו מדרש תהלים (בובר) מזמור טז על הפסוקים הפותחים את הפרק: "מכתם לְדוֹד שְׁמֵרְנֵי אֵל כִּי חֲסִיתִי בָךְ: אִמְרַתְּ לִה' אֲדַנִּי אֶתְּה טוֹבֹתַי בֵּל עֲלֶיךָ - אמר דוד לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, אף על פי שהייתי מלך המלכותי עלי. אמר לו הקב"ה: איני מחזיק לך טובה, טובתי בל עליך. ולמי היא טובתי? לקדושים אשר בארץ המה, שאין הקב"ה קורא לצדיק קדוש עד שינתן בארץ. למה? שיצר הרע מוצר לו, ואין מאמין בו בעולם הזה עד יום מותו, וכן אמר שלמה כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ), לפיכך אינו קורא קדוש עד שינתן בארץ, לכך נאמר לקדושים אשר בארץ, ואפילו אבות העולם לא נקראו קדושים עד שניתנו בארץ". דוד המלך – מלך עלי אדמות – מוכן להמליך עליו את הקב"ה, אבל לא מוכן להודות בפומבי על חטאו. משה, לעומתו, שעלה למרות ושהה במחיצת עליון וניצח את מלאכי השרת (שבת פח), ו'גברת ידו' על הקב"ה כשחטף מידו את הלוחות (ירושלמי תענית ד ה) והתיר נדרו של הקב"ה (שמות רבה מג ז), רואה עצמו כצדיק בארץ.

¹⁶ שרשי טיט משה נעוצים בספר בראשית שכל כולו "מעשה אבות סימן לבנים". ראו דברינו [נטלתי ספר בראשית וקראתי בו](#) בפרשת וישב וכן דברינו [מעשה אבות סימן לבנים](#) בפרשת חיי שרה.

¹⁷ אם לא ייכתב חטאו של משה, יש חשש שאנשים יאמרו שעונש גדול כ"כ של אי כניסה לארץ, אירע מסיבה אחרת שהתורה מסתירה. ומי כתב את התורה? משה! אז כמו שהוא מסתיר את חטאו, כך אולי מחד גיסא הוא ממציא מצוות שלא צווה, ומאידך גיסא מסתיר מצוות שכן צווה, בקיצור מזייף את התורה. זו אולי הסיבה המרכזית ל"יכתב עוונתי". לא שום חשבון אישי של משה, אלא חשבון כללי של אמיתות ואמינות התורה.

¹⁸ קנפון או קמפון (camp) – מגרש ציבורי סביבו או בתוכו מתכנס הציבור. כיכר העיר? ואולי הוא גם סוג של בית מעצר.

¹⁹ כאן חוזר משל פגי השביעית אבל בנוסח אחר מכל מה שראינו עד כה, נוסח שיש לו מקבילות בויקרא רבה לא ד, דברים רבה ב ו, ספרי זוטא כז ועוד. כאן אין שתי נשים, רק אישה אחת (מול נשים רבות אחרות שנכלאו בקנפון) וזה הבדל מהותי. אי אפשר להסיק מהאישה שאכלה פגי שביעית על אישה מסוימת אחת שקלקלה כדמות נגדית. אין כאן דיון הלכתי מתי לגלות את החטא ומתי לא (הגמרא ביומא). אין כאן גם הדגשת הצדיקים והאבות כדמויות מוסריות (ספרי במדבר), אלא אחריות המנהיג, הפרנס. בפרט פרנס כמשה שהנחיל את התורה לעם ישראל ומשמש בית אב לכל המנהיגים והנביאים שבאו אחריו: "שלא יהיו הבריות אומרים דומה שזייף משה בתורה או אמר דבר שלא נצטווה". אין זה חטא פרטי שניתן לדון אותו בגדרי "בין אדם למקום". הציבור מעורב כאן. כל סמכותו ותורתו של משה עומדת כאן במבחן. ולנושא הפרנס, ראו דברינו [פרנס על הציבור](#) בדפים המיוחדים.

²⁰ קרוכין היא מרכבה.

²¹ של הבן.

²² ההפך מברוך שעשה לי נס במקום הזה (ברכות נד ע"א), או שמא אותו מוטיב, לרעה ולטובה.

²³ שלושה האזכורים הם: במדבר כ יג – בשעת המעשה, במדבר כ כד – מות אהרן, דברים לג ח – בברכת משה. מקור אחרון זה צריך עיון גדול א משה מזכיר שם את אהרן או שמא (גם) את עצמו. פסוק זה צריך עיון נפרד, אבל לדרשן שלנו זהו "מי מריבה" השלישי.

לומר: כאן הרגתי את מרים,²⁴ כאן הרגתי את אהרן, כאן הרגתי את משה, וכן הוא אומר: "נִשְׁמָטוּ בְיָדֵי סָלַע שְׁפָטֵיהֶם" (תהלים קמא ו).²⁵

שם – לא שווה לך דוד?

דוד אמר לפני המקום: עבירה שעברתי, לא תיכתב אחרי. אמר לו המקום: לא שווה לך שיהו הבריות אומרים בשביל שאהבו מחל לו?²⁶ משל לאחד שלוח מן המלך אלף כורים חטים בשנה. היו הכל אומרים: איפשר שזה יכול לעמוד באלף כורים חטים בשנה ואינו ממשכנו המלך? אלא כתב לו אפוכי.²⁷ פעם אחת שייר ולא שקל לו כלום, נכנס המלך לביתו ונטל בניו ובנותיו והעמידם על אבן המכר.²⁸ באותה שעה ידעו הכל שלא שייר בידו כלום.²⁹ אף כל פורעניות שהיו באות על דוד היו מכופלות, שנאמר: "ואת הכבשה ישלם ארבעתים" (שמואל ב יב ו). רבי חנינה אומר: ארבעתים - ששה עשר.³⁰

אף נתן הנביא בא והוכיחו על אותו מעשה שעשה. דוד אמר: "חטאתי לה" (שמואל ב יב ג). מה אמר לו (נתן): "גם ה' העביר חטאתך לא תמות", ואומר: "לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי" (תהלים נא ו).³¹

סנהדרין דף קז עמוד א – אי אפשר, דוד

אמר דוד לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, "שגיאות מי יבין" (תהלים י"ט יב). אמר לו: שביקי לך.³² - "ומנסתרות נקני" - שביקי לך. - "גם מזדים חשוך עבדך" - שביקי לך. - "אל ימשלו בי אז איתם", דלא לישתעו בי רבנך³³ - שביקי לך.³⁴ "ונקיתי מפשע רב", שלא יכתב סרחוני. - אמר לו: אי אפשר. ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח

²⁴ בהריגת מרים נראה שהכוונה שעם מותה פסקה הבאר שהייתה מספקת מים לעם כל אותם שנים. ראו דברינו [בארה של מרים](#) בפרשת חוקת.

²⁵ ראו במדבר רבה כג ג, פרשת מסעי: "אלה מסעי בני ישראל - משל למלך שהיה בנו חולה. הוליכו למקום אחד לרפאותו. כשחזרו, התחיל אביו מונה כל המסעות ואומר: כאן ישננו, כאן הוקרנו, כאן חששת את ראשך. כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מנה להם כל המקומות היכן הכעיסוני. לכך נאמר: אלה מסעי". על מדרש זה ודומיו, שמצינים את מסעי בני ישראל ותחנותיהם השונות במדבר, פעם לגנאי ופעם לשבח, כבר הרחבנו בדברינו [אלה מסעי](#) בפרשת מסעי. כאן, הקב"ה הוא ששם ציונים ותמרוני דרך (ראו ירמיהו לא כ) לבניו שהרג (כלשון המדרש) במדבר. האם הקב"ה מכריז על חטא מי מריבה כל כך הרבה פעמים (עוד במקרא: "לא האמנתם, לא קדשתם, מעלתם, מריתם"), משום שמשה ביקש ייכתב סרחוני (לא שמענו שאהרון ומרים בקשו), או שמא ההפך, גלוי וידוע היה למשה שהדברים עתידים להיכתב ולא יהיו לו שום 'הנחות' ולפיכך השלים וביקש שייכתב עוונותיו?

²⁶ בלשונונו היום: שווה לך דוד כיסוי החטא במחיר שירננו עליך (ואולי גם עלי) שיש לך פרוטקציה שם למעלה? בדף זה אנחנו מתמקדים בגישתו של משה "ייכתב עוונתי". לעימות הרעיוני המקיף בין דוד ומשה, האם לכסות על החטא או לפרסמו ולהודיעו ברבים, הקדשנו את הדף [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכיפורים. אך כיוון שהמדרש מציג את "שני הפרנסים", ולנוכח העמדה הברורה של משה שלא לכסות על החטא, נגררנו להציג גם את עמדתו של דוד כאן (מה גם שאת המדרש הזה לא הבאנו בדף ליום הכיפורים). דוד בשלו - הוא לא מוכן שיתפרסם חטאו, גם במחיר שירננו שאהבו מחל לו. דוד משורר בכל עוז: "לְדָוִד מִשְׁפָּיל אֲשֶׁרִי נִשְׁוִי פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה" (תהלים לב א).

²⁷ שהמלך ויתר לו. ראו ביטוי זה גם במדרש ויקרא רבה לד א בהקשר למצוות צדקה: "ר' לוי בשם ר' חמא בר רבי חנינא אמר: כ"ב פעמים כתיב אשרי (בספר תהלים) ומכולם לא נטול אפוכי אלא זה. ומאי אפוכי נטל? אֲשֶׁרִי מִשְׁפָּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה מְלֻטְהוּ ה' (תהלים מא ב) - לפיכך משה מזהיר לישראל" וכי ימוך אחיך".

²⁸ מכירה לעבדים, שהמלך נטל את בניו ובנותיו של אותו האיש שלווה ממנו ולא פרע את חובו.

²⁹ היינו, שהאיש שלווה מהמלך שילם את כל חובו.

³⁰ ראו מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור ג על הפסוק "ה' מה רבו צרי" - צרת מרד אבשלום בנו: "כתיב: ואת הכבשה ישלם ארבעתים. אמר ר' יהודה בר חנינא: אמר ליה הקב"ה לדוד: אתה ניאפת אחת, שש עשרה ניאפות יבואו לך. אתה רצחת אחת, שש עשרה נרצחות יבואו לך, ארבעתים ארבעה על ארבעה". המפרשים עושים חשבון של עשר פילגשים ושש נשים של דוד שאבשלום נאף איתן.

³¹ סיום מינורי זה של המדרש קצת מפתיע לנוכח הדברים לעיל וממחיש שדוד לא מוותר ולכאורה נתן הנביא מסכים איתו. אבל סוף דבר אנחנו יודעים את סיפורי דוד ואת משל כבשת הרש ושנענש במות ארבעת בניו: אבשלום, אמנון, הבן הראשון של בת שבע ואדוניהו. (אנחנו מוסיפים את התשלום החמישי - את תמר שהאונס שלה היה כמו רצח, דברים כב כו). נראה כאילו המדרש משאיר לקורא להחליט אם משה צודק או דוד צודק. ולהלכה כאמור הכריעו חכמים והבחינו בין חטאים שבין אדם לחברו שצריך לפרסם ובין חטאים בין אדם למקום שאינו צריך לפרסם. ראו שוב דברינו [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכיפורים.

³² מחול לך, ויתרתי לך. ראו תפילת כל נדרי: "שביקין ושבתין בטלים ומבוטלים וכו'". התרגום המדויק של שבק: עזב.

³³ שלא ידונו חכמים בעוונתי בבית המדרש. ואמנם אמרו: "כל האומר דוד חטא איננו אלא טועה" (שבת נו ע"א).

³⁴ גם זה מחול לך. אבל לא לכתוב כלל, אי אפשר כמו שממשיכה הדרשה. ואם נכתב, מי יעצור בעד הדרשנים והפרשנים? המקרא וגם חז"ל לא חסו על דוד ודנו בחטאו באריכות (סנהדרין שם, יומא כב, מדרש תהלים ועוד), כולל בקשתו שלא יכתב עוונות שממנה הגענו להשוואתו עם האשה שקלקלה; שזה, כפי שכבר ציינו, אולי הקטרוג הגדול ביותר על דוד. גם את זה שביקשת דוד שלא יכתב עוונות ייכתב ויידרש כולל ההשוואה עם משה. בסופו של דבר, אי אפשר להסתיר את החטאים. סופם להתגלות ויפה שעה אחת קודם של הודאה ויודוי. ראו שוב לשון ספרי לעיל: "דוד אמר לפני המקום: עבירה שעברתי לא תיכתב אחרי. אמר לו המקום: לא שווה לך שיהו הבריות אומרים בשביל שאהבו מחל לך".

כמה שנים, עד שבא יהושע והוספת לו, שנאמר: "ויקרא משה להושע בן נון יהושע" (במדבר יג טז), כל הפרשה כולה על אחת כמה וכמה.³⁵

במדבר רבה פרשה יט סימן יג – משה קשור בעבותות עם דור המדבר

אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן. ביקש הרועה לכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך: אם אתה נכנס עכשיו, מה יאמרו הבריות? שאתה השבית הצאן! אף כאן אמר לו הקב"ה למשה: שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר? עכשיו יאמרו: אין לדור המדבר חלק לעולם הבא! אלא, תהא בצדס ותבוא עמהם שנאמר: "ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל". לכך כתיב: "לא תביא את הקהל הזה", אלא שיצא עמך.³⁶

ספר דברים – היכן חטא מי מריבה?

פרק א פסוק לו: **גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בְּגִלְלָתְךָ לֵאמֹר גַּם אֶתָּה לֹא תִבָּא שָׁמָּה:**

פרק ד פסוק כא: **וְהוֹ הִתְאַנַּף בִּי עַל דְּבָרֶיךָ וַיִּשָּׁבַע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת הַיַּרְדֵּן וּלְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה:**³⁷

דברים לב מח-נב פרשת האזינו – אזכור מי מריבה בספר דברים

וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצְם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֶה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הַר נֶבֹו אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יַרְחוֹ וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחְזָה: וַיָּמַת בְּהָר אֲשֶׁר אֶתָּה עֲלֶה שָׁמָּה וְהֶאֱסֹף אֶל עַמִּיךָ כְּאֲשֶׁר מֵת אֶהְרֹן אַחִיד בְּהָר הַהוּא וַיֶּאֱסֹף אֶל עַמִּיו: עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבַת קִדְשׁ מִדְּבַר צֶן עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְשִׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי מִנְּגִד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תִבּוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:³⁸

שבת שלום, מחלקי המים

³⁵ איזו פרשה? פרשת בת שבע. היא כבר כתובה אומר הקב"ה לדוד ועל מה שכתוב, שום כח בעולם לא יעצור מלדרוש ולדון. ראו המשך הגמרא שם: "ונוקית מפשע רב", אמר לפניו: ריבונו של עולם, מחול לי על אותו עון כולו! - אמר: כבר עתיד שלמה בןך לומר בחכמתו: "היחיתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונו, כן הבא על אשת רעהו לא ינקה כל הנגע בה (משלי ו כז-כט)". ראו גם הפתיח שם: "למה דוד דומה? לסוחר כות" (שעומד על המקח ומוריד מן המחיר מעט מעט - שטיינזולץ שם). נראה אפוא ששיטת משה היא שנצחה, לפחות באשר למנהיגים ואישי ציבור (להלכה, אין לנו אלא דברי הרמב"ם בהלכות תשובה, הערה 10 לעיל). שים לב לאנלוגיה שעושה הגמרא בין מחיקת היר"ד של שרי לבין אי כתיבת חטאו של דוד - בין התורה לכתובים. לעתים לא לכתוב דבר מה כמוהו כמחיקה!

³⁶ מדרש זה צמוד וסמוך למדרש בו פתחנו (כך לפחות בדפוסים שבידינו, וכן הוא בתנחומא סימן י בפרשתנו). מסמיכות זו נראה שמשה אומר "יכתב על מה נענשת" על מנת ליצור חייץ בינו ובין דור המדבר ולחזור ולבקש להיכנס לארץ ישראל. האם זה מכה את תוקפה המוסרי של הבקשה "יכתב סירחוני"? לאו דווקא. מכל המדרשים שהבאנו עולה בברור שחז"ל ראו בשיטת משה "יכתב עוונת" דבר העומד, הלכתית ומוסרית, בפני עצמו. הוא גם נשען על פשט הפסוקים "לכן לא תביאו" ו"כאשר מריבם את פי". ואם משה חוזר ומבקש להיכנס לארץ לאחר שהתוודה על חטאו, אין זאת אלא למעלתו ולמעלת ארץ ישראל. אך טוב, "במבחן התוצאה" לא עלתה לו למשה והוא דור המדבר נענשו באופן דומה. אם משום שחטאו של משה היה לא פחות חמור ואם בשל הטענה המוסרית הנגדית של הקב"ה: "שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר?" וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [יען לא האמנתם בי](#) בפרשה זו ובדברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) בפרשת ואתחנן. ראו שם.

³⁷ "יכתב עוונת" ויפורסם על מה נענשתי שלא ליכנס לארץ. אבל דווקא בספר דברים: "אלה הדברים אשר דיבר משה", בו הוא חוזר וסוקר לדור הבנים את מה שאירע בשנות המדבר: מנוי השופטים, חטא המרגלים, כיבוש עבר הירדן המזרחי, מעמד הר סיני, שנות המדבר כולל חטא המתאוים, חטא העגל ולוחות שניים וכו' (בסדר הזה) - לא נזכר חטא מי מריבה במפורש. הפסוק הראשון קושר את אי כניסת משה לארץ בחטא המרגלים! מה שאגב מתקשר יפה עם מדרש במדבר רבה יט שזה עתה הזכרנו! על הפסוק השני, נחלקו המפרשים אם הוא על חטא מי מריבה (בכור שור, אלשיך) או עניין אחר (אבן עזרא, רמב"ן, רש"י?). ועכ"פ בפסוק עצמו לא נזכר במפורש בגין מה התאנף הקב"ה במשה שלא יעבור את הירדן. אז איפה "יכתב עוונת" ודווקא בספר דברים בו מסכם משה לדור הבנים את אירועי העבר ומדגיש שהוא לא נכנס איתם לארץ? האם שינה משה דעתו ועבר לסבור כדוד?

³⁸ הנה נזכר חטא מי מריבה במפורש בספר דברים! אך איך הוא נזכר? בדיבור של הקב"ה למשה! ראו בהקדמת רמב"ן לפירושו את ספר דברים, שמדגיש את הייחודיות של הספר שאין בו "ידיבר ה' אל משה לאמר" או "צו את בני ישראל ... דבר אל בני ישראל ואמרת" וכו', שכן ספר דברים הוא דברי משה. (מובא בדברינו [ספר דברים משנה תורה](#), ראו גם הדין [האמירה האחרונה של הקב"ה למשה](#)). והנה יש דיבור כזה גם בספר דברים. ראו את פירוש אור החיים שמדגיש שה"לאמר" שבפסוק (דברים לב מח) הוא שמשה יאמר לבני ישראל "שהוא עולה למות". ובפשטות יש לומר שה"לאמר" חל על כל דברי הקב"ה למשה הנדירים האלה שבסוף ספר דברים (יש עוד "ויאמר ה' אל משה" בסוף הספר, מצאו אותו) - גם על אזכור מי מריבה: "על אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבַת קִדְשׁ מִדְּבַר צֶן עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְשִׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - גם את זה תאמר לבני ישראל. אז מה בסוף קבלנו, יש הודאת "יכתב עוונת" של משה בספר דברים, בנאום הסיכום שלו לדור הבנים, או אין? מחד גיסא, הקב"ה הוא שמזכיר לו את חטאו; ומאידך גיסא משה הוא שכתב את התורה והדברים כתובים ונזכרים לא רק בפרשתנו בשעת מעשה, אלא גם בספר דברים